

KAHDEN AJANKOHTAISEN KRIISIN TAUSTAT JA TULEVAISUUS

Professori Jorma K. Miettinen

(STS:n vuosikokousesitelmä 11. 4. 1991, ajanmukaistettu kesäkuussa 1991.)

Seuraavassa tulen tarkastelemaan lyhyesti niitä kahta kriisiä, jotka ovat sitoneet huomiomme syksystä 1990 lähtien: Neuvostoliiton sisäistä ja Persianlahden kansainvälistä kriisiä. Vaikka näillä kriiseillä onkin eri luonne ja lähtökohdat, on niillä ollut keskinäistä vaikutustakin. Neuvostoliiton kriisitila vapautti Yhdysvallat provisoimaan suuren osan sotavoimiaan riskeittä Persianlahdelle ja Kuwaitin kriisin kulminoituminen tammikuun 1991 puolivälissä teki Neuvostoliitolle mahdolliseksi toteuttaa kova kurinpalautus Baltiassa Yhdysvaltain esittäessä vain laimeita protesteja. Presidentti Gorbatschov yritti myös "pelastaa rauhan" Persianlahdella välitysyriyksellä juuri ennen maasodan alkua. Se kuitenkin epäonnistui. Sekä Bush että Gorbatschov ovat koko ajan manipuloidessaan omaa kriisiänsä joutuneet lunastamaan toistensa myötävaikutuksen. Kolmas akuutti kriisi vallitsee Jugoslaviassa ja Albaniassa, mutta sitä en tässä käsittele.

Muutoksia Euroopassa

Vuosi 1989 oli suuri vapautumisen vuosi Euroopassa. Käännös alkoi heinäkuussa solidaarisuusliikkeen voitolla Puolassa, sitten katkaistiin piikkilangat Unkarin ja Itävallan rajalta ja itäsaksalaiset alkoivat vaeltaa laumoittain Liittotasavaltaan Unkarin ja Tšekkoslovakiasta kautta. Ylioppilaiden nostattamat mielenosoitukset Prahassa johtivat Vaclav Havelin valitsemiseen presidentiksi. Timisoarasta alkoivat romanialaisten mielenosoitukset, jotka johtivat Nicolae Ceaucescun kukistumiseen ja lopuksi marssivat bulgarialaiset pakottaen Todor Zhivkovin eroamaan. Viimeisenä lähti Albania vapautumisen tielle 1990. Väestö kyllästyi kaikissa kommunistimaissa lopullisesti valheelliseen ja totalitääriin johtoon. Saksojen yhdistyminen ratkaistiin vuoden 1990 ensi puoliskolla ja toteutettiin uskomattoman nopeasti ennen vuoden loppua. Maailmassa näytti koittavan rauhan kausi. Mutta tämä oli harhaa, sillä vapautuminen päästi kommunistimaissa kauan tukahdutettuina olleet kansalliset tunteet purkautumaan, mikä on johtanut uusiin kriiseihin.

Neuvostoliiton kriisi

Jos Neuvostoliiton uudistusprosessille pitäisi antaa jokin alkupäätös, siksi sopisi mielestäni maaliskuu 1983, jolloin presidentti Reagan piti kuuluisan "Tähtien sota" -puheensa. Se merkitsi Neuvostoliitolle haastetta asevarusteluun avaruudessa. Useiden lähteiden mukaan Kremlissä pidettiin silloin sarja kokouksia, joissa todettiin mahdolltomaksi vastata Yhdysvaltain haasteeseen, so. lähteä mukaan uuteen varustelukilpaan avaruussodankäynnin alalla, missä Yhdysvalloilla on selvä johtoasema. Breshnevin viimeisinä vuosina, ns. "pysähtyneisyyden aikakautena", länsimaat muuttuivat korkeateknologiseksi informaatioyhteiskunniksi, joissa siirrytään yhä yleisemmin

automatisoituihin teollisuuksiin. Niissä tuotesuunnittelu ja tuotanto tapahtuvat CAD-CAM-menetelmin tietokoneilla ja roboteilla täysautomatisoiduissa tehtaissa. Neuvostoliitto oli jäänyt tietotekniikan alalla ainakin 10 vuotta jälkeen. Sen vanhentuneet tehtaajat jatkoivat vanhanaikaisten tuotteiden valmistusta vanhoihin menetelmin, tuotteiden, joita mikään länsimaa ei enää suostunut ostamaan. Sen uudenaikaisimmankin teollisuudenhaaran - aseteollisuuden - tuotteita ostivat vain kehitysmaat. Neuvostoliiton oli pakko pyrkiä liennytykseen saadakseen uutta teknologiaa lännestä ja voidakseen uudistaa yhteiskuntansa turvassa ulkoisilta riskeiltä.

Kesti kuitenkin kaksi vuotta ennen kuin uudistusprosessin johtoon valittiin politbyroon nuorin jäsen Mihail Gorbatshev "koska hän näytti muita energisemmältä ja kyvykkäältä ajamaan kommunistien asiaa" (Gaidar Aliev, politbyroon jäsen). Gorbatshev käynnisti Neuvostoliitossa historiallisen muutosprosessin vaatien kansainvälisesti liennytystä ja aseidenriisuntaa ja kansallisesti demokratiaa ja avoimuutta (glasnostia) sekä hallinnon, talouden ja teollisuuden uudistusta (perestroikaa). Valtavaa edistystä tapahtuikin - Neuvostoliiton historian valkoiset sivut alkoivat täyttyä ja ulkopolitiikan muutokset huipentuivat Afganistanin sodan päättymiseen ja Itä-Euroopan vapautumiseen. Neuvostoliiton sisäiseen uudistukseen Gorbatshev pyrki aluksi vallitsevan järjestelmän kautta. Talousuudistus ei kuitenkaan lähtenyt käyntiin keskitetysti johdettuna, kun taas vapaus puhua totta ilman rangaistuksen uhkaa johti pian arvaamattomiin seurauksiin - tasavaltojen itsenäisyyspyrkimyksiin. Gorbatshevin ilmoitettua, että Itä-Euroopan mailla oli oikeus päättää itse sisäpolitiikastaan, alkoi edelläkuvattu Itä-Euroopan vapautuminen. Gorbatshevin ansiot olivat merkittävät tämän henkeäsalpavan historiallisen prosessin mahdollistamisessa.

Mikä pani Gorbatshevin sallimaan Itä-Euroopan vapautua Neuvostoliiton otteesta ja Saksojen yhdistyä? Avain tähän ongelmaan voi olla hänen ajamassaan "yhteisen eurooppalaisen talon" ideassa. Hän varmaan oivalsi, että Neuvostoliiton teollisuuden uudistaminen on niin valtava prosessi, ettei sitä voi toteuttaa satunnaisin teknologiaostoin, vaan Neuvostoliiton on päästävä integroitumaan Länsi-Eurooppaan ja saatava laajamittainen taloudellinen yhteistoiminta käyntiin varsinkin Lännen veturin, Saksan liittotasavallan kanssa. Vapautuneiden Itä-Euroopan valtioiden tehtävänä on avata portit Euroopan yhteisöön.

Viiden ensimmäisen hallitusvuotensa aikana Gorbatshev sai aikaan todella suuria muutoksia Neuvostoliiton sekä ulko- että sisäpolitiikassa. Alkuvuosina riittivät glasnost ja liennytykset. Neuvostoliiton nuoret sukupolvet tutustuivat innostuneina maansa nykyhistoriaan ja järkyttyneinä Stalinin ja hänen seuraajiensa tekoihin. Maailma vapautui ydinsodan pelosta. Talous vain ei lähtenyt kehittymään. Elintason raju lasku parin viime vuoden aikana on saanut useat tasavallat pyrkimään itsenäistymään ja nostanut talousuudistuksen avainkysymykseksi. Huomattava väestön osa vaatii nyt jopa Gorbatshevin ja hänen hallituksensa eroa. Tätä painetta ei Gorbatshev kestänyt, vaan hän joutui syksyllä 1990 taipumaan vanhoillisen johtoportaan painostukseen.

Gorbatshevin avoimen politiikan kausi loppui syksyllä 1990, jolloin hänen edistykelliset apulaisensa erosivat tai erotettiin. Gorbatshev alkoi avoimesti tukeutua vanhoilliseen Sojuz-ryhmään (sotilasjohto, sotateollisuus, kommunistipuolueen johto ja KGB). Vanhoilliset suhtautuivat katkeruudella "Isänmaallisen sodan" avulla luodun turvallisuusjärjestelmän, "ulkoimperiumin", luhistumiseen sekä nopeisiin ja yksipuolisiin asevoimien supistuksiin. Tilannetta kurjisti vielä nopea joukkojen poisvetäminen Itä-Euroopasta (joka nyt on Tšhekkoslovakian ja Unkarin osalta loppuun suoritettu). Maan koillisosien rautatiekalusto sitoutui moniksi kuukausiksi sotilaskuljetuksiin, samalla

kun valtava määrä kuljetuskalustoa seisoj tyhjänä maan eteläosissa lakkojen ja mellakoiden johdosta. Siviilikuljetusten pysähtymisen ja hamstrauksen johdosta kaupunkeihin syntyi kova elintarviketulo, jona nälänhätää, vaikka maassa oli riittävästi elintarvikkeita. Sotilaiden huonot majoitusolot ja kotiutettujen työttömyys lisäsivät katkeruutta Gorbatshovia vastaan. Vanhoillisten oli helppoa saada kannatusta väitteilleen, että Liittotasavalta oli maksanut aivan liian vähän DDR:stä ja että Baltian maiden ei voida antaa itsenäistyä, koska ne ovat välttämätön Leningradin turvavyöhyke. Heidän mielestään niiden itsenäistyminen muodostaisi myös vaarallisen esimerkin muille itsenäisyyttä tavoitteleville tasavalloille, kuten Gruusialle, Armenialle ja Moldavialle.

Helsingin Sanomissa oli 11. 4. virolaisen kirjallisuustutkijan Sirje Kiinin artikkeli NKP:n keskuskomitean elokuussa 1990 tekemästä ja nyt julkaistusta muistista, jossa suunniteltiin tammikuussa Vilnassa ja Riiassa tapahtuneet kurinpalautustoimet. Gorbatshov oli epäilyksettä näiden toimien takana. Shevardnadze erosi dramaattisesti joulukuussa ulkoministerin virasta varoittaen diktatuurista. Gorbatshovin talousavustaja, Neuvostoliiton tiedeakatemian talousosaston johtaja Stanislav Shatalin erotettiin ja hänen Gorbatshovin toimesta tekemänsä "500 päivän suunnitelma" siirtymisestä markkinatalouteen pantiin hyllylle. Vaikka Baltian verilöyly ajoitettiin juuri niiksi päiviksi, jolloin Yhdysvaltain senaatti äänesti sotatoimien aloittamisesta ja ilmasota alkoi (13 - 16. 1.) saivat Baltian tapahtumat varsinkin Euroopassa suurta julkisuutta ja EY:n taholta vastatoimiakin. Yhdysvaltain hallitus tosin tyytyi laimeisiin protesteihin kiitokseksi Gorbatshovin tuesta YK:n turvallisuusneuvostossa sanktioissa Irakia vastaan. Amerikkalaisten lehtitietojen mukaan Gorbatshov lupasi jo Helsingin huippukokouksessa 9. 9. tukea YK:ssa Irakin vastaisia toimia kunhan Yhdysvallat ei puutu sen sisäisiin kurinpalautustoimiin, jotka sitten huolellisesti ajoitettiin Irakin kriisin kulminaatiohetkeen. Gorbatshov on selittänyt, että hänen tekeutumisensa Sojuz-ryhmään on vain taktista ja tilapäistä ja että hänet on siihen pakottanut Neuvostoliiton uhkaava hajoaminen. Vaikka hän onkin etevä taktikko, hän menetti siinä paljolti demokraattisten voimien luottamuksen. Vanhoillisten voimien avulla taas hän ei voi jatkaa uudistusta ja saada taloutta toimimaan.

Maaliskuussa tilanne kärjisty i hiilikaivostyöläisten demokraattisen ammattijärjestön lakon takia, johon eräiden muiden teollisuuksien työläiset yhtyivät tukilakoilla eri puolilla maata ja joka kesti kaksi kuukautta. Jeltsin sai lakot loppumaan lupaamalla palkankorotuksia ja demokraattisia uudistuksia. Työläisten päävaatimuksena ei enää ollut saada lisää palkkaa vaan Gorbatshovin ero. Heidän mukaansa hän oli liian monta kertaa pettänyt lupauksensa ja hänen nykyiset toimensa tähtäävät enemmän nomenklatuurin oikeuksien säilyttämiseen kuin Neuvostoliiton talouden ja järjestelmän uudistamiseen. Gorbatshov suoritti huhtikuun puolivälissä tärkeäksi uumoillun ensi vierailunsa Japaniin. Ennakkotietojen mukaan Japani oli valmis antamaan yli 20 miljardia dollaria talousapua ja korkeateknologiaa jos maiden välit saadaan normalisoitua - mikä edellyttää rauhansopimusta, jota Japani taas ei solmi ennen kuin Neuvostoliitto palauttaa sille toisen maailmansodan aikana valtaamansa neljä Kuriilien suurinta saarta. Matka tuotti molemmille puolille pettymyksen. Gorbatshovilla ei ollut valtuuksia luopua Kuriileista - vanhoilliset selittävät, että se olisi ollut vaarallinen ennakkotapaus Baltiaa ajatellen - eikä Japani antanut merkittävää talousapua. Matka ei kohentanut Gorbatshovin sisäpoliittista asemaa ja osoitti hänen uuden, konservatiivisen ulkopolitiikkansa tehottomaksi. Gorbatshov on saanut Neuvostoliiton parlamentilta laajat valtuudet "kriisinvastaisen ohjelman" toteuttamiseen. Jos hän päättää käyttää voimatoimia, hän voi turvautua lähinnä KGB:n ja sisäministeriön joukkoihin (OMON) kuten on tapahtunutkin,

sillä Venäjän presidentti Boris Jeltsin on julistanut, että Venäjän tasavallan sotilaat eivät käännä pistimiään kansalaisia vastaan.

Jeltsin valittiin 12. 6. Venäjän ensimmäisissä suorissa ja kansanvaltaisissa presidentinvaaleissa ylivoimaisella (n. 2/3:n) enemmistöllä presidentiksi. Gorbatshovilla on mielipidetutkimusten mukaan takanaan vain n. 14 prosentin kannatus kansan keskuudessa. Hän ei näytä myöskään vanhoillisten luottomieheltä enää, sillä Sojuz-ryhmä eväsi häneltä kannatuksensa 24. 4. alkaneessa NKP:n kongressissa.

Eteväenä taktikkona Gorbatshov käänsi jälleen kelkkansa huhtikuussa ilmoittaen palanneensa demokratian ja uudistusten tielle. Hän teki linnarauhan Jeltsinin kanssa allekirjoittaen yhdessä yhdeksän slaavilaisen tasavallan johtajan kanssa sopimuksen uuden 9:n itsenäisen tasavallan liiton perustamiseksi - itsenäisiksi julistautuneet Baltian maat sekä Gruusia, Armenia ja Moldavia jättäytyivät sen ulkopuolelle. Samalla hän aloitti uuden talousuudistuksen modernisoidun Shatalinin suunnitelman pohjalta. Sen on laatinut hänen luottomiehensä Grigori Javlinsky Harvardin talousmiesten avustamana. 25-sivuinen suunnitelma sisältää mm. seuraavaa:

Neuvostoliiton oma kriisiohjelma

- hallinnon hajoittaminen keskushallituksen ja tasavaltojen välillä,
- tiukka rahapolitiikka ja ruplan saattaminen vaihtokelpoiseksi,
- maanomistuksen ja yritysten yksityistäminen,
- markkinatalouden infrastruktuurien luominen,
- Neuvostoliiton vähittäinen integroituminen maailmantalouteen,
- seitsemän läntisen teollisuusmaan (G-7) talousapu Neuvostoliitolle.

Ehdotus G-7:n ohjelmaksi

- järjestettävä em. talousapu, US \$ 150 miljardia 5 vuoden aikana,
- esitettävä menetelmät Neuvostoliiton velkojen hoidolle,
- autettava Neuvostoliitto kansainvälisten talousjärjestöjen jäseneksi, - kumottava Neuvostoliiton ulkomaankaupan rajoitukset.
- annettava tieteellistä, teknologista ym. apua Neuvostoliitolle. Vaikka Bushin hallitus ei aio panna virallisesti "ehtoja" suurvallalle, on sen taholta lueteltu edellytyksiä, jotka olisi täytettävä ennen massiivisen avun myöntämistä. Niinpä Neuvostoliiton olisi toteutettava
- poliittinen demokratisaatio: lehdistö, vaalit, yhdistystoiminta vapautettava lailla ja yksilönvapaudet toteutettava,
- omaisuusreformi: maan ja yritysten yksityisomistus toteutettava, ainakin jälleennynti ja pankkijärjestelmät vapautettava,
- sotateollisuus tulisi yksityistettäväksi vasta vähitellen,
- kauppalakiuudistus, ulkomaisen omistusoikeuden ja läntisten sijoitusten takaaminen, oikeus viedä liikevoitto maasta,
- hintareformi; keskushallituksen lopetettava hinnoittelu,
- taloudellinen vakauttaminen toteutettava,
- sotilasbudjetti supistettava ja TAE- ja START-sopimukset saatava aikaan. Neuvosto liiton sotilasbudjetti on groteski talouskriisin aikana, jolloin pyydetään talousapua ulkoa: 25 % GNP:stä (kun esim. USA:n on 4 %) - ja lisäksi salainen.

Gorbatshovin ja Jeltsinin yhteistyö on lisännyt Neuvostoliiton mahdollisuuksia siirtyä hallittuun uudistukseen. Vaikeita kysymyksiä on kuitenkin vielä ratkaistava keskusvallan ja tasavaltojen välillä, kuten oikeus veronkantoon ja valtion omistamien teollisuuslaitosten hallinta. Uusi liittosopimus on tarkoitus saada voimaan jo kesän 1991 aikana. Taktisella käännoksellaan Gorbatshov on parantanut imagoaan länsimaissa siitä huolimatta, että Omonin joukkojen väkivalta mm. tulliasemia ja valtion tiedotusvälineitä vastaan Baltiassa jatkuu. Tyyppillisenä KGB:n operaationa sille ei löydy vastuullista johtajaa. Ei kuitenkaan liene epäilyksiä siitä, etteikö sille olisi kommunistipuolueen pääsihteerin lupaa, sillä sisäministeriön joukot ovat puolueen alaisia. Tosin Omonin paikallinen komentaja siirrettiin 29. 6. muualle hänen järjestettyään viimeisen provokaation Euroopan neuvoston istuessa Helsingissä ja Baltian presidenttien ollessa tilaisuudessa lausumaan tuomionsa siitä verekseltään tällä foorumilla.

Neuvostoliiton hajoaminen 9:n tasavallan löyhäksi liitoksi ja itsenäisiksi reunavaltioiksi alkaa näyttää yhä varmemmalta. Maan talous heikkenee jatkuvasti, eikä lännestä ole toivoa massiivisesta talousavusta. Rupla on täysin romahtanut - virallinen turistikursi on nyt markalla seitsemän ruplaa. Shatalin ennusti 8. 6. maan talouden täydellistä romahtamista ellei se siirry päättäväisesti markkinatalouteen. Kansalaiset kiinnittävät toivonsa nyt oman tasavaltansa hallitukseen keskushallituksen osoitettua kykenemättömyytensä. Gorbatshovin takertuminen keskusjohtoisuuteen ja sosialismiin on täydellisesti halvauttanut uudistusprosessin. Vastakkaisuudet nuorten ja vanhojen ikäluokkien, tasavaltojen ja keskushallituksen, demokraattien ja vanhoillisten jne välillä ovat suuret. Gorbatshovin suurimmat virheet ovat luultavasti olleet ensiksikin yritys säilyttää vanhat hallintoelimet – kommunistipuolueen johto ja keskushallitus - ja luoda joukko samanaikaisesti toimivia enemmän tai vähemmän näennäisdemokraattisia hallintoelimiä ilman selvää työnjakoa, mikä on johtanut ”lakien sotaan”, hallituksen arvovallan luhistumiseen ja vallan keskittämiseen Gorbatshoville. Toiseksi, hän ei ole sallinut siirtymistä markkinatalouteen vaan on halunnut säilyttää talouden keskusjohtoisuuden ja kieltää mm. yksityisen maanomistuksen ”socialisminvastaisena”. Mustaa pörssiä vastaan ei ole ryhdytty ankarin toimiin ja se onkin kasvanut kuin syöpä. Kolmanneksi hän ei ole kyennyt ymmärtämään Baltian tasavaltojen erikoisasemaa ja oikeutta itsenäisyyteen. Hän tunnusti joulukuussa 1989 kansojen itsemääräämisoikeuden, muttei ole käytännössä siihen suostunut vaikka Baltian maiden liittämisen laittomuudesta ei voi olla erimielisyyttä jos halutaan olla objektiivisia. Jos hän olisi sallinut Baltian maiden erota ja kurinpalautuksen sijasta neuvotellut tasavertaisuuden pohjalla niiden kanssa taloudellisesta yhteistyöstä ja tukikohtajärjestelyistä, hänen asemansa muun osan Neuvostoliittoa koossa pitämiseksi olisi kenties vahvempi ja ainakin luottamus lännessä suurempi. Sen sijaan hän on sallinut Omonin joukkojen riehua Baltiassa, minkä johdosta hän on itse menettänyt luottamuksensa ulkomailla.

Luottamuksen puute puoluetta ja keskushallitusta kohtaan ja kansallistunteiden palo kiihdyttävät tasavaltojen eroamispyrkimyksiä. Ainakin Baltian valtiot ja Gruusia tulevat pääsemään eroon Neuvostoliitosta jo lähivuosina. Jonossa ovat myös Armenia ja Moldavia.

Jopa Ukrainassa ja Valko-Venäjällä voimistuvat itsenäistymispyrkimykset.

Meidän sotilaspoliittinen asemamme ei välttämättä suuresti muutu, vaikka Neuvostoliitto hajoaisikin. Naapuriksemme jäisi suuri Venäjän tasavalta, joka edelleen pysyisi suurvaltana, mikäli se saisi asiansa järjestykseen. Ja niin kauan kuin liennytyt jatkuu, kriisi heijastuu meille lähinnä itäisten kauppasuhteiden ehtymisenä ja mahdollisena

pakolaistulvana. Tärkeätä on alkaa luoda hyviä suhteita myös voimistuvaan Venäjän tasavaltaan.

Irakin eli Persianlahden kriisi

Irakin kriisi on meille kaikille niin tuttu, että rajoitun tässä katsauksessa tarkastelemaan vain sen syitä, erikoisluonnetta ja seurauksia. Irakilla oli toimintaansa loogiset perusteet vaikka varsinainen hyökkäys perustuikin ilmeisesti pahaan väärinarviointiin. Kuwaitin valloituksen perimmäisenä syynä on pidettävä Irakin sosialistisen Baath-puolueen poliittista doktriinia, sen valloitushalua ja pyrkimystä päästä sotilaallisiin keinoihin Arabiliiton johtoon. Saddam Hussein ilmoitti olevansa Nebukadnesarin perinnön vaalija. Hänellä on rakenteilla Bagdadin lähelle valtava pyramidi, jonka jokaiseen tiileen on lyöty leima: "Rakennettiin Saddam Husseinin aikana". Tämä on todiste hänen megalomaniastaan. Iranin ollessa kaaoksen vallassa shaahin kukistuttua Saddam laski hetkensä koittaneen ja hyökkäsi Iraniin tavoitteena valloittaa Shat al-Arab vesiväylä ja sen läheisyydessä olevat Iranin suurimmat öljynjalostamot ja öljysatamat. Khomeini sai kansansa yhdistymään häden hetkellä ja Irak juuttui seitsenvuotiseen sotaan, joka päättyi tasapeliin v. 1988. Sodan loppuvaiheessa Irak tosin saavutti melkoisia voittoja työntäessään Iranin joukot takaisin Irakista ja edetessään n. 60 km Iranin puolelle. Se sai paljon vankeja ja runsaasti aseita sotasaaliiksi. Näissä taisteluissa Irak käytti massiivisesti kemiallisia aseita länsimaiden juuri reagoimatta. Puolustihan Irak läntistä maailmaa Iranin pelottavaa fundamentalismin uhkaa vastaan. Irakissa juhlittiin sodan päättymistä Saddamin suurena voittona.

Saddam Husseinin vaatimukset ja uhkailut

Toukokuussa 1990 Saddam alkoi syyttää Kuwaitia ja Arabiemiirikuntien liittoa OPECin öljykiintiöiden ylittämistä, mikä piti öljyn hinnan alhaalla, \$ 18:na/barreli. Saddam halusi nostaa sen \$ 25:een/barreli. Heinäkuun 17. p:nä Saddam uhkasi Kuwaitia ja Arabiemiirikuntien liittoa voimatoimilla elleivät ne mitättöisi Irakin velkoja ja suostuisi öljyvarojen uuteen jakoon. OPEC nosti kuitenkin öljyn hinnan vain \$ 20:een/barreli eikä Kuwait suostunut mihinkään uusjakoon pohjoisrajansa alittavan Rumailan öljyesiintymän suhteen. 2. elokuuta Irak sitten hyökkäsi 7 panssaridivisioonan voimin miehittäen Kuwaitin muutamassa tunnissa ilman olennaista vastarintaa. Vaikka Yhdysvaltain tiedustelu oli jo viikon ajan julkaissut tarkkoja tietoja joukkojen keskityksestä Kuwaitin rajalle, hyökkäys tuli sekä Yhdysvaltain hallitukselle että koko maailmalle täydellisenä yllätyksenä, sillä Saddam oli vielä edellisenä päivänä luvannut mm. YK:n pääsihteerille Javier de Cuellarille, presidentti Mubarakille ja kuningas Husseinille, ettei hän hyökkää. Tämä vahvistaa vanhan säännön, etteivät tarkatkaan tiedustelutiedot hyödytä mitään jos niistä ei osata tehdä oikeita johtopäätöksiä. Viikkoa ennen hyökkäystä Saddam Hussein tapasi Yhdysvaltain suurlähettilään April Glaspien - 54 vuotiaan naispuolisen ammattidiplomaatin - joka kertoi hänelle mm. että Yhdysvallat oli myönteinen hänen rahantarpeelleen ja hyväksyi öljynhinnan nousun yli \$ 25/barreli eikä ottanut kantaa Irakin ja Kuwaitin väliseen rajariitaan. Irak on julkaissut muistion keskustelusta, jonka Yhdysvaltain UM on myöntänyt pääpiirteissään oikeaksi, joskin epätarkaksi. Glaspie on äskettäin pidetyssä Senaatin kuulustelussa väittänyt, että hän olisi myös varoitannut väkivallan käytöstä, mistä hänellä ei kuitenkaan ole todisteita. Glaspien oma raportti on nyttemmin julkaistu eikä siinä ole sanaakaan varoituksesta.

Irakilla pakottavia syitä hyökkäykseen

Irakilla oli varmaan pakottavat taloudelliset syyt Kuwaitin valtaamiseen Hyödytön sota Irania vastaan oli maksanut sille, \$ 400 miljardia, josta sillä oli vielä jäljellä \$ 80 miljardin velat arabi- ja länsimaille. Se ei kyennyt maksamaan niistä edes korjoja lyhennyksistä puhumattakaan, vaan oli käytännöllisesti katsoen konkurssitilassa. Tosin puolet velasta oli arabinaapureilta. Sitä Irak vaati anteeksi "suojelurahoina", mutta \$ 35 miljardia oli lyhytaikaisia velkoja USA:lle, Japanille ja Euroopan maille. Ne oli pakko maksaa kovassa valuutassa. Niinpä Irak hyökkäsi aamunkoitossa 2. elokuuta. Se varmaan laskelmoi voivansa asettaa Kuwaitin nukkehallituksen ennen kuin hidassoutuiset arabit tai muu maailma ehtisivät reagoida lainkaan. Kuwait oli pahasti laiminlyönyt puolustuksensa - sillä oli vain 20000 miehen armeija, josta puolet oli lomalla ulkomailla. Se ei ollut varustanut linnoituslaitteilla Irakin vastaista rajaansa, ilmeisesti provokaatioväitteiden pelosta. Irak valtasi Kuwaitin muutamassa tunnissa.

Saddam Husseinin virhearvio

Irak laski kuitenkin täysin vikaan. Saddam ei ymmärtänyt länsimaista kansainvälistä oikeuteen perustuvaa ulkopolitiikkaa, vaan hän ajatteli perinteiseen islamilaiseen tapaan. YK:n turvallisuuseuvosto tuomitsi jo samana päivänä päätöslauselmalla 660 Irakin hyökkäyksen ja Kuwaitin liittämisen Irakiin laittomiksi vaatien välitöntä vetäytymistä. Neljä päivää myöhemmin se asetti Irakin saartoon ja 29.11. se antoi jäsenmaille valtuudet pakottaa Irak voimakkein noudattamaan YK:n päätöksiä. Kaikki turvallisuusneuvoston 5 pysyvää jäsen maata olivat yksimielisiä Neuvostoliitonkin asetuttua tukemaan Yhdysvaltoja. Saddam oli varmaan laskenut, että sen vanha liittolainen Neuvostoliitto tukisi sitä jälleen. Hän ei ollut tajunnut, että kylmä sota oli päättynyt eikä Neuvostoliitto voinut katkaista välejänsä Yhdysvaltoihin Irakin julkean hyökkäyksen takia. Saddam kävi sitten puolen vuoden ajan poliittista sota kuin arabialainen sadunkertoja yrittäen voittaa vastustajansa mitä hirveimmillä uhkauksilla.

Presidentti Bushin toiminta

Presidentti Bush päätti jo 6.8. lähettää amerikkalaisia joukkoja Saudi-Arabiaan turvaamaan sitä Irakin hyökkäykseltä. 8.8. alkoi eräs sotahistorian suurimpiin kuuluva ilmakuljetusoperaatio ilmavoimien lennättäessä etupäässä Dhahraniin kolme ns. nopean toiminnan divisioona, 82 ja 101 maahanlaskudivisioonan ja 24 mekanisoidun divisioonan. Jo syyskuun alussa nämä suhteellisen kevyesti varustetut joukot olivat puolustusvalmiina vahvojen meri ja ilmavoimien lisäksi. Presidentti Bush johti samanaikaisesti YK:n turvaneuvostossa Irakin painostusta sanktioiden avulla ja mobilisoi 27 maata liittolaisiksi rakentaen vähitellen ylivoimaisen sotavoiman Kuwaitin valtaamiseksi elleivät sanktiot tehoaisi. Hän toimi erittäin kärsivällisesti ja taitavasti kääntäessään myös Yhdysvaltain yleisen mielipiteen ja kongressin tukemaan sotilaallista ratkaisua Kuwaitin vapauttamiseksi kyeten pitämään kaikki langat käsissään puoli vuotta kestäneen poliittisen eskalaatiiovaiheen aikana.

Saddam Husseinin poliittinen sota

Saddam Hussein kävi tänä aikana omaa poliittista sotaansa, missä kaikki keinot olivat sallittuja. Hän pidätti tuhansia siviilejä panttivangeiksi sijoittaen niitä "suojele-

maan” ruumiillaan strategisia kohteita, kävi sitten niillä kauppaa tarvikkeista ja suosionosoituksista saaden mm. rauhanmitalin(!) ja esitti mitä kauheimpia uhkauksia uusien mystisten aseiden käytöstä Israelin ja Saudi-Arabian kaupunkeja vastaan. Hän menestyikin uhkauksineen hämmästyttävän hyvin. Arabien massat nostivat hänet sankariksi ja suuri yleisö monissa länsimaissa, osin mm. Yhdysvalloissa, uskoi taistelun Irakia vastaan johtavan Vietnamin sodan kaltaiseen loputtomaan sotaan ja kymmeniin tuhansiin amerikkalaisiin kaatuneisiin. Kun Bush pyysi Senaatilta 12. 1. 1991 valtuuksia voimatoimien käyttöön 15. 1. jälkeen YK:n ne myönnettyä jo viikkoja varhemmin, Bush sai ne mitä pienimmällä marginaalilla: 51:llä äänellä 48:aa vastaan. Liittoutuneet saivat sotavoimansa – 750 000 miestä ja naista – ryhmitetyksi hyökkäysvalmiiksi 22. 2. mennessä, joka oli määrätty hyökkäyspäiväksi. Teknisistä syistä hyökkäystä siirrettiin kaksi vuorokautta myöhemmäksi.

Yhtä erikoinen kuin sen esivaihe oli myöskin itse sota. Yhdysvallat aloitti sen 16.1. yllättävällä ja massiivisella ilma- ja ohjushyökkäyksellä Irakin ilmavoimia, ilmatorjuntaa, johtoyhteyksiä ja tärkeimpiä strategisia kohteita vastaan. Irakin ilmatorjunta tuhoitiin jo parina ensimmäisenä vuorokautena. 39 vrk jatkuneen ilmasodan aikana pudotettiin 90 000 tonnia pommeja, joista 30 % osui kohteisiinsa. Siviilitappiot jäivät suhteellisen vähäisiksi toisin kuin varhemmissa 2. maailmansodan jälkeisissä sodissa pommitustarkkuuden kasvetta ja täsmäpommien tultua yleiseen käyttöön. Yhdysvallat pyrki myös määrätietoisesti karttamaan siviiliuhreja tiukalla maalin valinnalla. Sotilaalliset tuhot osoittautuivat paljon suuremmiksi kuin tiedustelutietojen perusteella uskallettiin arvioida. Yötä päivää jatkunut hirvinyt pommitus ravisteli ruuan ja unen puutteesta kärsivien irakilaisotilaiden hermot hajalle niin, että heiltä meni kaikki taisteluhalu. Husseinin puuttuua älykkyyttä osoittaa, ettei hän käyttänyt hyväkseen vetäytymistarjousta, jonka Bush hänelle teki vielä pari vuorokautta ennen maasodan alkua. Jos hän olisi hyväksynyt Bushin vaatimukset ehtoitta ja lähtenyt heti vetäytymään, hän olisi pelastanut koko asevoimansa. Nyt hän menetti niistä arviolta puolet, 42 divisioonaa. Liittoutuneet kärsivät kaatuneina 343 sotilasta, osa omasta tuesta, Irakin kaatuneiden luku arvioidaan 100 000–120 000 sotilaaksi ja 5000–15 000 siviiliksi sodan aikana. Noin puolet sotilaista kuoli maahyökkäyksen aikana. Irakilaisten ilmatorjunta oli täysin elektronisen sodankäynnin lamauttama, samoin heidän tiedustelunsa, radioyhteytensä ja tykistön tulenjohtonsa. Lankayhteydet olivat tykistötulen katkomia. Jos panssarit lähtivät kaivetuista asemistaan liikkeelle, yöllä tai päivällä, ne tuhoitiin heti ilmasta käsin. Irakilaiset olivat jo vetäytymässä amerikkalaisten alkaessa hyökkäyksensä, eivätkä itse asiassa taistelleet juuri lainkaan. Gorbatsšov oli jo kahdesti hyväksynyt Saddamin perääntymisehdot ja kahdesti oli sekä Bagdadissa että rintamalla jo lyhyesti juhlistu rauhaa, mikä sitten osoittautui erehdykseksi, kun Bush ei hyväksynyt Gorbatsšovlin neuvottelemia ehtoja. Kenr. Schwarzkopf oli laatinut loistavan saarrostoperaation, mutta Bush pysähdytti etenemisen 100 tunnin kuluttua, vähän ennen kuin motti sulkeutui. Jos se olisi suljettu, pääosa Irakin Kuwaitissa olleita joukkoja olisi saatu mottiin. Nyt pääosa, mm. tasavaltalaiskaartin divisioonat, ehtivät poistua motista. Kymmeniä tuhansia sotilaita silti antautui.

Minkälaisia johtopäätöksiä voimme sitten vetää tästä merkillisestä sodasta? En tässä lähde lainkaan arvioimaan uusista asejärjestelmistä saatuja kokemuksia, jotka olisivat toisen esitelmän aihe, koetan vain esittää muutamia yleisiä johtopäätöksiä. Ensinnäkin, niin kauan kuin YK:n turvallisuusneuvoston 5 pysyvää jäsentä säilyvät yksimielisinä ”uudesta maailmanjärjestyksestä” diktaattorien on syytä varoa alkamasta hyökkäyssotia. Yhdysvallat sai nyt trimmattua keskusjohdon joukkonsa ja seuraava voimaprojekti

voi onnistua jo nopeammin. Nyt saatiin kyllä kolme kevyttä divisioonaa ja merijalkaväki nopeasti lentokuljetuksin paikalle, mutta niiden raskaan kaluston tulo kesti kuukauden. Reservistä kerätty kuljetuslaivasto saatiin vain hitaasti kuntoon. Kenr. Powell sanoi, että jos Saddam Hussein olisi jatkanut etenemistään ja siepannut Dhahranin, olisi Yhdysvallat menettänyt tärkeimmän vastaanottoalueensa ja joukkojen tuominen alueelle olisi vaikeutunut suunnattomasti. Onneksi Saddam ei ymmärtänyt asiaa.

Projektin kokonaiskustannukset jäivät yllättävän pieniksi. Senaatin tilitoimisto ilmoitti ne aluksi \$ 45 miljardiksi. Liittoutuneet ovat sitoutuneet maksamaan Yhdysvalloille yli \$ 53 miljardia, mikä mukaan harjoituksesta kertyisi sievoisa voitto. Pentagon on kuitenkin kiirehtinyt huomauttamaan että kulut tulevat kyllä nousemaan yli 53 miljardin ennen kuin joukot on kotiutettu, reserviläisille maksettu palkat ja kulutetut ammukset ja polttoaine korvattu. Kongressin raha-asianvaliokunnan myöhempi arviokin jää alle 70 miljardin dollariin. Joka tapauksessa sota tuli USA:lle halvaksi, se kävisi hyvin realistisesta harjoituksesta. Valitettavasti kriisin jälkihoito ei onnistunut yhtä hyvin kuin operaatiot. Saddamille jäi jäljelle 40 % armeijastaan, jonka avulla hän kukisti maassa nousseet kapinat helposti. Kurdit tunsivat itsensä petetyiksi Saddamin syydettyä massiivisesti napalmia ja fosforihappoa helikoptereista heidän niskaansa Yhdysvaltain puuttumatta asiaan puoleentoista kuukauteen. Kurdien kukistaminen oli helppo asia Saddamin armeijalle ja se on nostanut sen ja Saddamin itsetuntoa suuresti. Vielä vaikeampi tehtävä jäi Yhdysvalloille Israelin ja arabien sekä Israelin ja palestiinalaisten välien selvittelyssä. Edellytyksiä uusille ratkaisuille on olemassa, kysymys on vain kykeneekö Yhdysvallat johtamaan prosessia kyllin oikeudenmukaisesti, koska sillä on kotona voimakas juutalaisyhteisö, joka on varhemmin ohjannut kongressia vahvasti israelilaisystävälliseen suuntaan. Ulkoministeri Baker ryhtyi kyllä tarmokkaasti sukkuloimaan Lähi-idän pysyvän rauhantilan saavuttamiseksi, mutta hänenkin toimintansa näyttää tyrehtyneen suunnilleen samoihin tekijöihin, jotka ovat jo 50 vuoden ajan estäneet todellisen rauhan tällä alueella. Kurdit ovat neuvotelleet Saddam Husseinin kanssa autonomiasta ja saaneetkin aikaan jonkinlaisen sopimuksen, mutta sen voi käydä kuten edellisen, jonka Saddam rikkoi heti tilaisuuden tullen. Tällä hetkellä kurdeja suojelemassa on vielä Yhdysvaltain ja YK:n rauhanturvajoukkoja, mutta Yhdysvallat haluaa vetää joukkonsa pois ensi tilassa ja YK:lla ei ole varoja riittävien joukkojen ylläpitämiseen. Irakin sisäinen kriisi tulee jatkumaan vielä kauan, mutta sen hyökkäysmahdollisuudet on ainakin muutamiksi vuosiksi kyllä eliminoitu.